

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-90-7-13>

ВЛАСНІ НАЗВИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Чорноус О. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри загальної підготовки та соціальної роботи
Кропивницький інститут державного та муніципального управління
м. Кропивницький, Україна*

Оніми є органічною частиною будь-якої національної мови, складовою її лексичної системи. За різними підрахунками їх кількість може сягати мільйонів чи навіть мільярдів одиниць у межах однієї мови на тлі лише сотень тисяч загальних назв [4, с. 68; 8, с. 5]. Сьогодні видається цілком прогнозованим подальше розширення онімного простору, адже потреба суспільства в нових індивідуальних номінаціях стабільно зростає [9, с. 5], а разом із нею збільшується інтерес людства до власних назв як таких, їх походження, особливостей функціонування та практики вживання.

Неординарність онімів повсякчас привертає й дослідницьку увагу: за останні десятиліття обсяг академічних досліджень з тих чи тих проблем антропоніміки збільшився в декілька разів. В українській ономастиці їх амплітуда коливається від спорадичних розвідок II половини XIX ст. й до сотень публікацій щорічно у XXI ст. За цей час відбулося глибоке проникнення в складний механізм онімної номінації, були зібрані та введені в науковий обіг величезні масштаби фактичного матеріалу, еволюціонували методи вивчення власних назв, унормувалася ономастична термінологія. Остання пройшла довгий шлях становлення та стандартизації в умовах потужного впливу російської терміносистеми.

Промовистим прикладом може послугувати калькована з російської мови конструкція *власне ім'я*, якою ще донедавна послуговувалися на позначення слова або словосполучення, що є окремою назвою кого-, чого-небудь, у деяких лінгвістичних словниках [7, с. 702; 2, с. 168] та наукових розвідках (помилкове тлумачення нівелюють дубльовані двома мовами ключові слова) [6, с. 365–366; 10, с. 303]. Її поява на перших етапах формування української ономастичної терміносистеми була логічною та вмотивованою, адже калькування є одним із найпростіших способів творення термінів там, де їх бракує, однак її подальше вживання дійсно викликало чимало сумнівів. За спостереженням засновника

російської термінологічної школи Д. Лотте, калькування може бути досить небезпечним, тому беззастережно до нього варто вдаватися лише тоді, коли відповідний чужомовний прототип правильно відбиває ознаки означуваного поняття [5, с. 62]. У зв'язку із цим потребує підвищеної уваги той факт, що російський термін *имя собственное*, за зразком якого було створено український відповідник, власне не є оригінальним термінологічним утворенням, а калькою латинського *nomen proprium*, який своєю чергою було буквально перекладено з грецької мови. Зважаючи на те, що остаточний варіант *власне ім'я* є продуктом кількаразового калькування, не може бути впевненості в тому, що він абсолютно точно відображає первинний зміст цього терміна *ὄνομα κύριον* в мові-джерелі [6, с. 366]. Іншим фактором, який зменшив потенціал терміна *власне ім'я* в українській ономастичній терміносистемі, є наявність ще одного його значення, яке розвинулося в ономастичних дослідженнях ХХ ст. У 1954 р. побачив світ «Українсько-російський і російсько-український словник власних імен людей» Н. Дзятківської, С. Левченка та Л. Скрипник, у назві якого термін *власне ім'я* представлений значенням «особове ім'я» людини, тобто вид індивідуального антропоніма. Цю традицію продовжує О. Білецький у статті «Про власні імена з ольвійських написів», М. Чубач у статті «Походження і значення наших власних імен» тощо. Саме в такому, набагато вужчому значенні цей термін функціонує сьогодні в українському чинному законодавстві: «65. Резолюція має такі обов'язкові складові: прізвище, власне ім'я виконавця (виконавців) у давальному відмінку, зміст доручення, строк виконання, особистий підпис керівника, дата» [3].

На протигагу терміну *власне ім'я* термін *власна назва* органічно влився в лексичний склад української мови. Часом натрапляємо на інформацію про те, що *власна назва* та *власне ім'я* є синонімами, або ж, навпаки, двома різними поняттями: *власне ім'я* – слово або словосполучення, що є окремою назвою кого-, чого-небудь; *власні назви* – індивідуальні найменування окремих одиничних об'єктів; оніми [1, с. 194]. На нашу думку, немає вагомих підстав кваліфікувати їх як несумісні поняття, адже обидва, попри дещо різний зміст, мають спільні елементи обсягу: в обох ідеться про індивідуальне словесне позначення об'єктів.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.

2. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 360 с.
3. Деякі питання документування управлінської діяльності: Постанова КМУ від 17 січня 2018 р. № 55 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#top>
4. Карпенко О.Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. *Записки з ономастики*. 2000. Вип. 4. С. 68–74.
5. Лотте Д.С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов. Москва: Наука, 1982. 149 с.
6. Сингаївська Г.В. Власне ім'я в лексико-семантичній системі мови. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. Вип. 24. 2013. С. 365–373.
7. Словник української мови: в 11 т. / редкол.: І.К. Білодід (голова). Київ: Наук. думка, 1970–1980. Т. 1: А-В. 1970. 799 с.
8. Суперанская А.В. Что такое топонимика. Москва, 1985. 185 с.
9. Фоянкова О.И. Имя собственное в художественном тексте. Ленинград, 1990. 103 с.
10. Юшак В.М. Власні імена як об'єкт лінгвістичного аналізу. *Наукові записки. Серія "Філологічна"*. Вип. 24. 2012. С. 303–305.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-90-7-14>

МЕТОДОЛОГІЙНІ ДОМІНАНТИ АНАЛІЗУ ІДІОДИСКУРСУ Ф. М. ДОСТОЄВСЬКОГО

Шепель Ю. О.

*доктор філологічних наук, професор,
академік Національної академії наук ВО України,
професор кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

Концепція мовної особистості, як будь-яка інша, вимагає, з одного боку, своєї практичної реалізації, з іншого, щоб отримати розвиток, а не слугувати семантично спустошеною догмою, може і повинна бути використана в самих різних наукових областях, збагачуватися новим матеріалом. Сам автор цієї концепції, Ю. М. Караулов, визначає три можливі методи дослідження мовної особистості – за допомогою асоціативного експерименту, за допомогою вивчення дискурсу персонажа літе-